

rakouské výtvarné umění, Oskar Kokoschka: *Větrná nevěsta* (1914). Basilej, Kunstmuseum

rakouské výtvarné umění, Johann Bernhard a Joseph Emanuel Fischer von Erlach: barokní kostel sv. Karla Boromejského ve Vídni (budován od r. 1716)

a Mistra Kefermarktského oltáře (Hor. Rakousko, 1460–80). Po tomto plodném období následuje vlivem vnějších okolností (turecké vojny) oslabení uměleckého rozvoje. Proto má mimořádný význam bron. historizující plastika, obklopující náhrobek císař. Maximiliana I. v dvorní kapli v Innsbrucku (1513). Teprve v baroku přichází znovu mnoho originálních um. talentů. Sochaři jako M. Guggenbichler, Michael Bernhard Mannl a G. R. Donner se vypracovali nad úroveň početných it. mistrů, činných v Rak. Kromě toho bylo na venkově činnno množství velice nadaných mistrů, jejichž práce kvalitou nezůstávaly pozadu za tvorbou center. Barokní vlny doznívaly až do 19. st., takže práce klasicistních malířů, jako byl A. Canova, se v Rak. neuplatnily. I když se barok. tvarosloví proměnilo v neomperialistických pomnicích pouze k uspokojení historizujících dekorativních potřeb, přesto zde přetrvávaly barok. tradice do té míry, že byly schopny udržet prostorový účín. Na poč. 20. st. zprostředkoval A. Hanak rakouskému umění fr. vlivy. Na rozvoji mez. um. tendenci se podíleli sochaři F. Wotruba, Rudolf Hoflener, Andreas Urteíl a A. Hrdlicka.

Architektura

K raným monumentům patří dóm v Gurku, záp. průčelí sv. Štěpána ve Vídni, též kostely v Klosterneuburgu a v Heiligenkreuzu, kde se již ve 13. st. uplatňují cisterciácké vlivy. Kolem 1300 přejímají žebrařvé řády pro své pře-

vážně dvouolodní síňové kostely často got. stavební způsoby (Maria am Gestade ve Vídni, františkánský kostel v Salzburgu). Po vítězství nad Turky se rozvinula obrovská stavební činnost; okázalé barok. kostely, zámky, měšťanské domy se staly vzorem pro stř. Evropu (klášter Melk, zámek Schönbrunn, Horní a Dolní Belveder ve Vídni). Geniální architekti J. B. Fischer von Erlach a J. L. Hildebrandt vytvořili z it. vrcholného baroka a fr. klasicismu specifický rak. barok, způsobily jak k umělecké seberealizaci vítězného císaře domu, tak k reprezentaci osvobozeného a povzneseného sebevědomí církve a šlechty. V 19. st. převzalo vedení měšťanstvo a dalo veškerému r. u. osobitý ráz *biedermeieru a secese*, především v pojetí interiéru; současně učiněn stavbami na vídeňské Ringstrasse poslední pokus poskytnout imperiální myšlence, obsažené v těchto eklektických stavbách, příležitost k její seberealizaci. Nástupem nového stylu kolem 1900 tento pokus však definitivně ztroskotal; A. Loos hájil věcnou, uhlazenou, všední kulturu.

Rakousko, úř. Rakouská rep. (něm. *Republik Österreich*), stát na alpském okraji stř. Evr. Rozloha 83 858 km². V délce 2 600 km hraničí s Něm., ČR (466 km), Sl., Maď., Slovín., It., Švýc, a Lichtenštejnem. Je členem OSN (1955), Evr. unie, OECD.

R. má protažený tvar, jehož kostru tvoří Alpy a dopr. osu údolí Dunaje. Necelé 2/3 země zabírají Vých. Alpy. Skládají se z několika

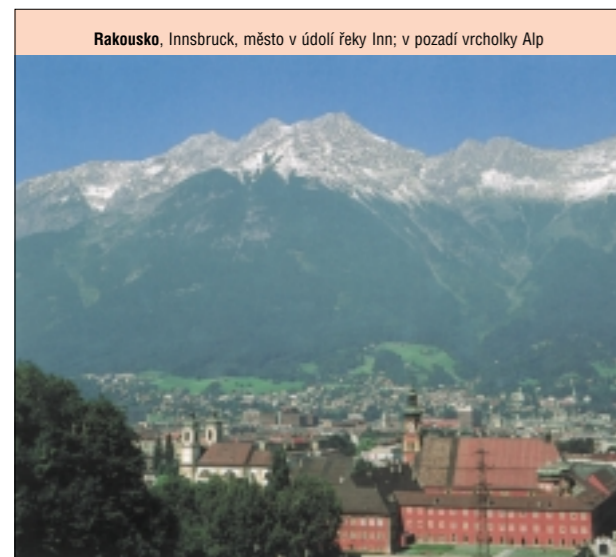
Rakousko, mapa rozdělení monarchie na nástupnické státy po první světové válce

podélných pásem, krystalické jádro obklopují vápencová horstva. Největší výšky dosahují Vys. Taury (Grossglockner, 3 797 m). Hor-

stvo členění údolí přítoků Dunaje, kotliny a průsmyky (dopr. nejdůležitější Brennerský). Sev. od toku Dunaje se rozkládají celky Č. masivu vrcholící Šumavou. Na styku Alp a Karpat vznikla sníženina Vídeňské pánve. Mírné podnebí ovlivňuje nadmoř. výška. V horách se vyskytují tepelné inverze a teplé padavé větry (*föhn*). Do Korutan zasahuje vliv středomořského klimatu. Vodstvo z 96 % území odtéká do Dunaje (v Rak. 358 km). Jeho největšími přítoky jsou Inn, Traun, Enns (Enže) a Leitha (Litava), na pomezí země Morava s Dyjí a Dráva na JV. Jezera v Alpách (největší Bodamské) mají ledovcový původ, Neziďerské je plytké stepní jezero. Lesy porůstají 39 % země. Zákony chrání přírodu na 29 % státního území.

Sčítání v květnu 2001 zjistilo 8,07 mil. obyv. Za 10 let přibýlo 269 700 lidí (tj. 0,3 % ročně), velkou většinou přistěhovalcům. Cizinci tvoří 9 % populace, pocházejí především ze států býv. Jugoslávie (342 000) a Turecka.

ve V Korutanech a Burgenlandu sídlí malé menšiny Slovinců, Chorvatů a Maďarů, ve Vídni zbytek Čechů. Téměř všichni věřící se hlásí

Rakousko, Innsbruck, město v údolí řeky Inn; v pozadí vrcholky Alp

Rakousko, mapa rozdělení monarchie na nástupnické státy po první světové válce

ke kat. náb., muslimů je jen o málo méně než prot. Necelé 2/3 obyv. žijí ve městech, zdaleka nejvíce v hl. m. Vídni (Wien, 1,56 mil. obyv.).

R. je federativní rep. v čele s prez. (od čer-

vence 1992 T. Klestil). Platí ústava z r. 1920, jejíž platnost byla obnovena 1945. Parlament se skládá z Nár. rady (183 poslanců) a Spolkové rady. Poslední volby v listopadu 2002 potvrdily stabilní pozice Rak. lid. a Rak. soc.

dem. strany, upadl vliv Strany svobodných (nacionalisté). Vlády vedené kancléřem jsou obvykle koalici. Země se člení na 9 spolkových zemí, každá má vlastní ústavu, parlament apod.

Rakousko

dějiny a státní vlajka

800–400 př. n. l. období halštatské kultury

1. st. př. n. l. keltské království Noricum pod římskou ochranou

1. st. n. l. římské provincie Noricum a Raetia

4. st. vpády Vandalů a Kvádů

406 stažení Římanů z limes na Dunaji

5. st. vpády Hunů a Ostrogótů (součást ostrogótské říše)

6. st. pronikání Bavorů ze západu a Slovanů z východu (vznik knížectví Karantánie); útoky Avarů

před 750 podřízení Karantánie Bavorsku

788 připojení k Francké říši; formování pohraničních mark

1. pol. 10. st. maďarské nájezdy

955 porážka Maďarů římskoněmeckým císařem Otou I. Velikým; vytvoření Východní marky

976 udělení bavorské Východní marky v léno Babenberkům (976–994 markrabě Leopold I.)

996 poprvé doložen název Ostarriichi

1156 rakouské vévodství a arcivévodství

1192 privilegium minus; povýšení Rakouska na vévodství

1246 spojení Rakouska se Štýrskem

Babenberkové vymřeli po meči; zápas o dědictví babenberské mezi Českým (Přemysl II. Otakar) a Uherským královstvím (Béla IV.)

1251–76 vláda Přemysla II. Otakara (1251 Rakousko, 1260 Štýrsko, 1269 Korutany)

1276–1918 vláda dynastie habsburské (habsbursko-lotrinské)

1276–82 Rudolf I. Habsburský

1282–98 Albrecht I. Habsburský

1335–63 získá Korutan, Kraňska a Tyrolska

1358–59 privilegium maius; snaha o posílení prestiže a postavení Rakouska

1379 rozdělení rakouských zemí mezi albrechtskou (Dolní a Horní Rakousy) a leopoldskou větev Habsburků

1437–57 vláda albrechtské větve v Čechách a Uhrách (Albrecht II., Ladislav Pohrobek)

1438–1740, 1745–1806 vláda dynastie habsburské (habsbursko-lotrinské) v Říškoněmecké říši (v. t. Německo, dějiny)

1453 vláda rakouská na arcivévodství

1457 leopoldská větev zdědila Horní a dolní Rakousy

1516–1700 vláda Habsburků ve Španělsku (v. t. Španělsko, dějiny)

rozdělení Habsburků na rakouskou a španělskou větev habsburské monarchie: 1804 Rakouské císařství, 1867 Rakousko-Uhersko

1521 volba Ferdinanda I. Habsburského za českého a uherského krále; vznik středoevropské (podunajské) habsburské monarchie

16.–18. st. turecká expanze; války s Osmanskou říší

1556 přenesení hodnosti římskoněmeckých císařů na rakouské Habsburky

1608 tzv. bratrský svár; boj mezi Rudolffem II. a jeho bratrem Matyášem

1618–48 třicetiletá válka; centralizace státní moci na úkor zemských stavovských sněmů

1683 porážka Turků v Vídni (Jan III. Sobieski, Karel Leopold Lotrinský)

1688–97 válka o dědictví falcké

1699 války s Turky ukončeny karlovičským mírem

1700–14 válka o dědictví španělské; získá Španělského Nizozemí, Neapolska, Sardinie (1720 vyměněna za Sicílii) a Milánska

1711–40 vláda Karla VI., řešení otázky nástupnictví pragmatickou sankcí

1715–18 válka s Osmanskou říší ukončena požarevackým mírem; získá Banát, západní části Valaška a severního Srbska

1733–35 válka o dědictví polské; ztráta Neapolska a Sicílie

1737–39 jako spojenec Ruska ve válce proti Osmanské říši; ztráta západní části Valaška a severního Srbska (bělehrad. mír)

1740 vyměnění Habsburků po meči; nástup Marie Terezie (do 1780; tereziánské reformy)

1740–48 válka o dědictví rakouské; ztráta Slezska ve prospěch Pruska

1756–63 sedmiletá válka

1772, 1795 územní zisky při dělení Polska (Halič)

1778–79 válka o dědictví bavorské; získá Innviertelu (Innské čtvrti)

1780 Josefem II. nastoupila na trůn dynastie habsbursko-lotrinská; josefínské reformy

1781–85 zrušení nevolnictví

1781 toleranční patent

1792–97 války s revoluční Francií

1799–1815 napoleonské války

1804 Rakouské císařství; římskoněmecký císař František II. se prohlásil rakouským císařem (jako František I.)

1806 zánik Říškoněmecké říše

1814–15 vídeňský kongres; získá Dalmácie, Salcburska, Lombardie-Benátska a Istriie; vznik Svaté aliance (Rakousko, Rusko, Prusko)

1815–48 období metternichovského absolutismu (kancléř K. W. N. L. Metternich)

1848–49 revoluční hnutí v habsburské monarchii; sílíci hnutí německých národů monarchie

1848–1916 vláda Františka Josefa I.

1851–59 období bachovského absolutismu (ministr vnitra A. Bach)

1859–60 války o Itálii; porážky rakouských vojsk u Magenty a Solferina; územní ztráty (Lombardie)

1860 říjnový diplom; ukončení období absolutismu

1864 prusko-rakousko-dánská válka

1866 prusko-rakouská (těž německá) válka; rozpad Německého spolku; ztráta Benátska

1867 rakousko-uherské vyrovnání; vznik duální monarchie Rakousko-Uherska (v. t. Přelítavsko, Zalitavsko)

1878 okupace Bosny a Hercegoviny

1882 vznik Trojspolku (Rakousko-Uhersko, Německo, Itálie)

1908 anexe Bosny a Hercegoviny

1914 atentát srbských nacionalistů na rakouského následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este v Sarajevu

1914–18 I. světová válka

1916–18 posledním rakouským císařem Karel I.

1918 rozpad rakousko-uherské monarchie; vznik nástupnických států

Rakouská republika

1918, listopad vyhlášení republiky Německé Rakousko (Deutsch-Österreich) jako součásti Německé republiky

1919, září saintgermainská mírová smlouva

1919, 21. 10. vyhlášení samostatné Rakouské republiky (Republik Österreich)

1920 trianonská mírová smlouva s Maďarskem; oblast Burgenlandu připojena k Rakousku; přijetí nové ústavy

1932–34 diktatura E. Dolfusse

1934–38 kancléřem K. Schuschnigg

1938 anšlus Rakouska; součást nacistického Německa (do 1945)

1938 obnovení Rakouska (v hranicích z r. 1937); kancléřem K. Renner (do 1950); rozdělení země do čtyř okupačních zón

1945–66 koaliciční vlády Rakouské lidové strany (ÖVP) a Socialistické strany Rakouska (SPÖ)

1948 přijetí Marshallova plánu

1955 zrušení okupačních zón; přijetí Státní smlouvy o obnovení demokratického a nezávislého Rakouska; vyhlášení neutrality; člen OSN a Rady Evropy

1970–83 vláda SPÖ; kancléř B. Kreisky

1974–86 prezidentem R. Kirschlager

1983–86 koaliciční vláda SPÖ a FPÖ (Svobodné strany Rakouska); kancléř F. Sinowatz

1986–92 prezidentem K. Waldheim

1986–2000 koaliciční vlády SPÖ (1991 přejmenována na Sociálně demokratickou stranu Rakouska) a ÖVP; kancléři F. Vranitzky a V. Klima

1992 prezidentem T. Klestil

1995 člen EU; přistoupení k projektu Partnerství pro mír

od 2000 koaliciční vláda ÖVP a FPÖ; kancléř W. Schüssel

R. je hosp. vyspělý stát se zvláště rozvinutým sektorem mez. cestovního ruchu (26,9 mil. turistů v 2001, přínos 11,3 mld. EUR). V období 1990–99 rostl HDP v průměru o 2,0 % ročně a dosáhl 23 300 US \$/obyv. Podle parity kupní síly je tedy téměř dvakrát vyšší než v ČR. Nezaměstnanost zůstává nízká (4,1 % v listopadu 2002), stejně jako inflace. Země neopývá nerostnými surovinami, ale disponuje značnými zdroji vodní energie a dřeva. Obdělává se 18 % území (hl. v obojích Rakouských a v Burgenlandu), produkce kryje potřebu zákl. potravin. Rolníci pěstují obilniny (4,3 mil. t. nejvíce kukuřice a pšenice), pčiny, cukrovku (2,6 mil. t), brambory, olejninu, zeleninu. Vinice (48 000 ha) urodily 303 000 t hroznů. Chovají se prasata (3,4 mil. kusů), skot (2,2 mil.) a málo ovcí. Z lesů se vytěžilo 14 mil. m³ dřeva. Prům. přesouvá své větší k technicky náročným odvětvím. Těžba nerostných surovin se dlouhodobě snižuje (1,1 mil. t ropy, zemní plyn, lignit, sůl, magnezit, železná ruda). Zpracovatelským odvětvím vedoucí stroj., hut., chemie a energetika. Stroj. se orientuje na výrobu investičních celků, elektrotechniky, polovodičů, automobilů (110 000). Metalurgie dodává ocel (5,2 mil. t), hliník, měď, olovo. Zhruba 2/3 el. energie (62 mld. kWh) dodávají vodní elektrárny. Dopr. tepny enormně zatěžuje tranzitní přeprava. Stupeň motorizace je vysoký. Zahř. obchod zůstává mírně deficitní, ze 3/4 se realizuje se zeměmi Evr. unie. Měnovou jed. je euro (EUR).

rakousko-dánská válka 1864. 1864 vpadla prusko-rak. vojska do Holštýnska, důvodem bylo nacionální hnutí v Holštýnsku a Šlesvicku. Dánsko odmítalo vytvoření suverénního holštýnsko-šlesvického státu pod vládou syna dán. krále, bylo od Prusů poraženo a uzavřelo ve Vídni předběžný mír, jímž se vzdalo Holštýnska, Šlesvicka, Lauenburška ve prospěch Rakouska a Pruska (Prusko anektovalo Lauenburško a získalo správu nad Šlesvicem, Rakousko převzalo správu Holštýnska). **rakousko-turecké války**, války mezi Osmanskou říší a habsburskou monarchií od 16. do 18. st. Do 60. let 16. st. expanze Turků do stř. Evropy, 1529 první obléhání Vídni, 1541 dobyt Budín a vytvoření budinský pašalík (1541 až 1686). Koncem 16. st. moc Turků oslabována, po druhém obléhání Vídni (1683) habsburská vojska do protiofenzivy a Turky zatlačovala v několika válkách za Dunaj a Sávu. Válka v I. 1716–18 přinesla habsburské monarchii největší územní zisky. Po vítězstvích Evžena Savojského nad Turky u Temesváru a Petrovaradina a dobytí Bělehradu ukončena **požarevackým mírem**.

rakousko-uherské monarchie, úřední název habsburské monarchie, zavedený 1868 na základě **rak.-uherského vyrovnání** z roku 1867. Monarchie se rozpadla na konci 1. sv. války a pařížskými smlouvami 1919/20 byla rozdělena na samostatné státy Rakousko, Maďarsko a Československo; okrajové oblasti připadly Itálii, Srbsku, Rumunsku a Polsku. **rakousko-uherské vyrovnání**, úprava vztahů mezi Rak. a Uherskem z roku 1867, která nahradila dřívější centralismus rak.-uherským dualismem obou částí říše. Byla zachována zásada nedělitelnosti všech habsburských zemí, ale v zákonodárství a správě získaly Uhry samostatnost. Slovanské národy monarchie nebyly ve svých požadavcích uspokojeny. Společný zůstal panovník, armáda (velicím jazykem němčina), zahr. polit. a finance. Rozhodování o společných záležitostech probíhalo na každoročně oddělené zasedajících deputacích obou říšských sněmů (po 60 poslancích) střídavě ve Vídni a Budapešti.